

СССР

„ВОПРОСЫ ЛИТЕРАТУРЫ“ (Москва),
кн. 7—12/1970

В кн. 7 на авторитетното съветско списание привлича вниманието теоретическата статия на Лидия Гинзбург „За документалната литература и за принципите на изграждане на характера“. Обект на разглеждане е документалистиката, която представлява голяма част от всяка национална култура и започва да придобива все по-голямо значение — това са мемоари, исторически наблюдения, биографии, писма и „всевъзможни есеистични жанрове“. Авторката подчертава, че през XIX в. границите между „чистата“ и документалната литература са вече размити. След като посочва отличителните белези на характера в документалните жанрове, авторката пише: „От писмата и дневниците към биографиите и мемоарите, от мемоарите към романа и повестта нараства естетическата структурност... От тази гледна точка писмото и романът представляват различни степени от изграждането на образа на личността и на всяка от тези степени в изграждането задължително участва естетически елемент.“ След общите постановки Гинзбург преминава към разглеждане на някои принципи на съвременната психология и изтъква на първо място динамичното схващане за личността. Гинзбург проследява развитието на идеята на Уилям Джеймс за множествеността на социалните личности в един индивид и на Юнг, който лансира концепцията за маската, спира се на опитите на някои структуралисти да въведат своя терминология за определени понятия, без да изменят съществено тяхното съдържание и функции.

Гинзбург има интересни мисли за характеристиката на социалния тип, но подчертава, че душевният живот на индивида не се покрива от една типологическа формула, нито дори от много формули. „Тези формули не бива да се разглеждат като психологическа реалност, а само като условен образ, модел, проявяващ функциите на човека или господстващите, ключовите признаци на неговата личност и поведение. Тези формули не са изображение на човека, а само

опорни точки за неговото опознаване.“ Авторката на статията споменава за опита на Сент-Бюв и по-късно на Иполит Тен да направят кръстоска на историята с психологията. Биографията на Михаил Бакунин е удачен пример за илюстриране търсенията на Гинзбург и тя отделя широко място, за да анализира главните етапи и преобразяванията на тази сложна личност. Мемоарите на Сен Симон дават възможност на ерудираната теоретичка да извлече от тях точни наблюдения и обобщения. Може ли кралят да бъде обект на социална типология? Отговорът на този въпрос е довел авторката на статията до оригинални мисли за личността на Людовик XIV и за монарха като съчетание и сблъсък между формулата на средния човек с умерени делови качества и формулата на обоготворения се славолубец.

В кн. 7 са поместени няколко статии, посветени на различни въпроси от миналото и настоящето на руската и на съветската литература. „Ленин и проблемите на теорията на реализма“ от А. Иезуитов, „Историята на един спор от годините на революцията“ от Н. Трифонов, „Ранният Леонов“ от Г. Беляя, „Възвръщането на Баратински“ от Ст. Расадин и др.

Редакцията на „Вопросы литературы“ слага отново на обсъждане въпроса за тенденциите на съвременната поезия и помества дискуссионната статия на В. Кожин в „Ново поетическо поколение“. Според съветския критик на сцената излизат поети от трето поколение, тридесетгодишните. Той сочи имената на Едуард Балашов, Владимир Леонович, Александър Плитченко, Борис Примеров, Николай Рубцов, Александър Черевченко, Олег Чухонцев, Игор Шкляревски. Кожин се старее да посочи отличителните черти на това поколение. Той отбелязва, че у поетите досега е имало разделение на градски и селски, а „поетите от новата вълна в своите най-добри прояви се стремят да видят и да пренебрежат цялостно човешкия свят“. Авторът пояснява така своята мисъл: „Става дума за поетическо възприемане на неделимото единство на природа и цивилизация, на минало и бъдеще, на непосредствено преживяване и „интелектуалност“, на традиция и новаторство и т. н. Творческото преодоляване на подобни „антиномии“ е една от най-съще-

ствените задачи на поезията.“ В младите поети Кожинов вижда ново отношение към самата тяхна възраст. Те не се усещат нито деца, нито млади, а имат самочувствие на мъже.

Критикът дава своя оценка на поезията на Владимир Соколов, който по общо мнение е учител на младите, техен предшественик: „Поетите от новото поколение могат да бъдат разглеждани във връзка с опита на В. Соколов, защото те съзнателно се стремят вместо „поетически пози и манифести“ да творят органична и жива поезия, еспособна действително да утолява духовна жажда.“

Кожинов не пропуска обаче да предупреди, че посочените качества на младите до голяма степен се обезценяват, защото често остават само формални. Той дава трезва препенка и не крие слабостите: „в стихотворенията си те често се движат на празни обороти, без да се докосват до същността на нашето реално битие“, „в стиховете им има затвореност и откъснатост“, „художественият им свят е твърде уютен“, „не им достига социалност“. В края на статията си Кожинов подчертава отговорността на това ново поколение, което ще представлява руската поезия от 70-те години на XX в., и споделя радостта си от превръщането на много градове от съветската страна в истински литературни центрове. Половината от посочените поети живеят далеч от столиците.

Под рубриката „Чуждестранна литература“ са поместени две интересни статии. И. Тертерян е нарекъл своето есе „Теми и вариации на испанската култура от XX в.“, по негов главен обект за разглеждане е филмът „Виридиана“ на Луис Бонюел. Тази творба на големия режисьор събира във фокус най-значителните обществени и интелектуални проблеми на Испания и дава възможност да се анализира теорията за „испанския дух“, да се види несъответствието ѝ. Като прави съпоставки с творчеството и идеите на големи писатели, художници, мислители, Тертерян търси връзките, приемствеността в развитието на испанската култура, която постепенно преодолява католическото влияние. Той се позовава на Вале-Исклан, Мачадо, Ортега-и-Гасет, Унамуно и естествено — на „Дон Кихот“, напомня за дружба на Бонюел с Лорка и Рафаел Алберти и общото им увлечение по сюрреализма преди години. Заключение на Тертерян е, че „Виридиана“ е филм, който последователно и безкомпромисно отрича буржоазното общество, включително и утешителните либерални илюзии относно хуманизма и народолюбията, християнската любов към ближния и служенето на общото благо, които биха могли да подобрят и преобразят това общество.“

Статията на В. Аверянов „Телевизионните откровения на

Маршал Маклюен“ дава отпор на теориите на този нахумял през последните пет години социолог и историк на културата от Канада. Книгата на Маклюен „Разбиране на средствата за комуникация“ („Understanding Media“) се споменава често във връзка с проблема за „масовата култура“. Философията на този автор е твърде удобна като оправдание за всяко престъпление на империализма. За българския читател вероятно ще бъде достатъчно да прочете оценката на Маклюен за войната във Виетнам: „Смисълът на тази война, като решително средство за прогрес и за приближаване към равнището на Запада, е в това, че тя дава възможност на Изтока да овладее техниката на съвременната индустриална епоха.“

Публикуван е също превод на есето „За един четенет“ на Марсел Пруст. Кни. 8.

Голяма част от кн. 8 — почти една трета — заема материалите от обсъждането на съвременния роман в прибалтийските републики, организирано от „Вопросы литературы“. В публикуваните 11 изказвания са застъпени различни становища, разглеждани са много творби на писатели от Латвия, Литва и Естония. В споровете около конкретни произведения или за тенденциите на развитието възникват общи теоретически проблеми, актуални и за българското литературознание. В изказването си В. Хмара например развива свое гледище за потока на съзнанието: „Безсмислено е да се говори за „поток на съзнанието“ въобще, тъй като съществува само „поток на съзнанието“ в творчеството на един или други писатели. Няма „поток на съзнанието“, „чистото“ съзнание, има поток на определено съзнание.“ Да се забравя това, значи да се търгне погрешния формалната оценка на художественото произведение. Тази позиция се приближава до мислите развити от Атанас Славов в неговата статия, поместена в кн. 3/1970 г.

Рубриката за съобщения и спомени отделя много място на коментар върху неистинствени статии на Маяко всъщност и на част от самите статии. Литературоведът Б. Милевски от г. Душанбе и неговите колеги Р. Дуганов и В. Радзишевски независимо един от друг са открили голям цикъл статии на поета в „Киев-журнал“ от 1913 до септември 1915 г. Тези материали дават възможност да се види една нова страна от дейността на Маяковски — като теоретик на киното.

Т. Иванова повдига интересен въпрос от историята на руската литература в статията си „За епиграфа в стихотворението на Лермонтов „Смърт поета“.

К. Рехо проследява влиянието на ленинските идеи в японското литературознание.

В обширна и богата с информация статия И. Левидова споделя своите наблюдения над английския комичен роман. Заглавието „Укротяване на абсурда“ насочва към теоретическите усилия на авторката. В същност богатството на статията е не толкова в нови тези и становища, колкото в конкретните анализи и оценки на произведения от по-значителни английски романисти. Най-голямо внимание е отделено на творчеството на Ивлин Уо. Във връзка с темата се споменават също имената на Мюрел Спарк, Кингсли Емис, Джон Уейн, Памела Хенсфорд-Джонсон, Кит Уостерхауз. Ето и заключенията, които авторката е сумирала в края на своето изложение: „Първо. Реалният живот, правите на Англия и на англичаните от наше време не губят своите твърди очертания дори когато са преминали през призмата на комико-сатиричната интерпретация. Второ. Чисто комичният поглед — по-мек, великодушен, дистанцирано-разбиращ — присъства в тези книги наред със студената халливуд и злост на сатирата. Трето. В каквато роля и да застава авторът в книгата си — като неприкрит коментатор, дори резонор или пък невидим разпоредител на събитията — той винаги се чувства стопанин на създадения от него миниатюрен свят.“

Кн. 9

Статията „От миналото — към бъдещето“ от М. Зелдович е посветена на проучвания върху историческите корени на ленинизма. Авторът сочи, че в съвременните идеологически схватки се правят опити за фалсификация на съотношението между философско-естетическите концепции на революционните демократи и на ленинизма. Зелдович разглежда отношенията между ленинските принципи и наследството на революционно-демократичната критика.

В две статии от Л. Мил и А. Марченко се дава оценка на поезията на казахския поет Олжас Сулейменов по повод неговата нова творба „Глинена книга“. В книгата са включени също статия на И. Серман за руския класицизъм като историко-литературна и естетическа проблема, статия от А. Жук и Е. Покусаев за научното дело на Александър Скафтимов, който започва своята дейност в годините на революцията и посвещава усилията си на сериозна изследователска работа върху възловы проблеми на руската литература. Излезял през 1958 г. негов сборник със статии привлече вниманието към този значителен автор и педагог, останал верен на университета в Улус-Саратов.

Есето на В. Рецетер „Аз идех към тебе. . .“ излиза под рубрика „Над редовете на едно произведение“. Авторът споделя свои мисли при прочитането в театралната интерпретация на една от „малките трагедии“ — „Моцарт и Салиери“. Това са бележки, свързани със специфичната практика, но макар да засягат частна проблема, те имат значение и за по-дълбоко проникване в същността на това интересно произведение на Пушкин.

Няколко статии от този брой на „Вопросы литературы“ са посветени на творби и автори от чужбина. Ю. Давидов публикува обширна статия „Сюрреалистичното революционерство на Херберт Маркузе“, в която разглежда еволюцията на този философ и публицист от 20-те години до наше време, когато името на Маркузе нашумя след излизането на няколко негови книги. Статията на Ц. Кин „В различни измерения“ е посветена на съвременната италианска култура. Интерес събужда полемичната статия на М. Менделсон („Странната съдба на „Тайнствения непознат“). Известно е, че Марк Твен е оставил много неотпечатани приживе ръкописи. Повестта, за която става дума, излиза през 1916 г. — шест години след смъртта на писателя. Чак след повече от пет десетилетия в американския литературен печат се заговаря, че това е издателска измама. Текстът на повестта бил съкратен от редакторите „за да не бъдат оскърбени католиците, пресвитеряните и други“.

В кн. 9 са поместени и две интервюта — с поета Александър Прокофиев и с полския писател Станислав Лем. Известният автор на фантастични романи и на философски трудове споделя свои мисли за фантастиката и дава оценки за свои и чужди творби. Интересно е мнението му за Рей Бредбъри: „Бредбъри е повече поет, отколкото фантаст.“ При подготовката на двете си последни теоретични книги — „Философия на случайността“ и „Фантастика и футурология“ — Лем е отделил много време за детайлно проучване на произведенията на фантастиката в чужбина и е забелязал при анализа на творби от американски фантасти, че „при тях съществува известно количество стереотипи, които се преобразяват малко и отново се ползват от различни автори“. Особено интересни са признанията на Лем за неговата собствена работа. На въпроса — дали той се смята за реалист в областта на фантастиката, Лем отговаря: „Да, ако искате. Но реалист в смисъл на моделиране на реалните жизненни проблеми, а не в смисъл на изображение на моето възприемане на действителността по натуралистичен начин.“ И добавя: „За мен фантастиката не е самоцел, а по-скоро средство, начин за постигане на човешката природа.“

Книжката се открива със статията на И. Гринберг „Големи надежди“, посветена на творби от съвременната съветска белетристика. Авторът се спира на някои нови произведения на Андрей Битов, Данил Гранин, Чингиз Айтматов и др. В кн. 10 са поместени също материали от обсъждането проблемите на публицистиката в партийния комитет на московската писателска организация, изказванията на редица съвременни писатели от Югославия за развитието на тяхната литература и други разнообразни материали, между които привличат вниманието две статии: „Художественото възприятие (Аспекти и методи за изучаване)“ от Б. Мейлах и „Село“ на Бунин и руската литература“ от А. Нинов. Последната излиза по повод 100 години от рождението на големия руски писател и е посветена на неговата повест „Село“, появила се преди шест десетилетия и получила широк отклик в критиката. Нинов напомня за оценки и изказвания на Горки, за традициите на Толстой и Чехов и тяхното претворяване от Бунин.

Кн. 11

В този брой на списанието привлича вниманието статията на Ал. Димшиц „Фридрих Енгелс и някои проблеми на националното литературно наследство“. Авторът напомня, че дълго време е съществувало неправилното убеждение, че съжденията на основоположниците на научния социализъм по естетически въпроси са имали случаен характер. Димшиц сочи заслугата на теоретици като Г. Лукач и М. Лифшиц, които през 30-те години доказаха, че в основата на изказванията на Маркс и Енгелс стои обмислена, единна и дълбоко революционна, новаторска естетическа концепция. По-нататък авторът на статията разглежда съществени моменти от изказванията и постановките на Енгелс и подчертава, че „критериите за класовост и народност, издигнати от Енгелс, са служили за най-точно определяне на ценността на наследството в областта на художествената култура“.

В тази книжка продължава дискусията за източниците и тенденциите на съвременната поезия, започнала със статията на В. Кожинев в кн. 7. В своето изказване литературният критик Александър Михайлов апелира за „максимално обективна оценка на творческия принос на предшествениците“, като не се съгласява с противопоставянето между поколениято от края на 50-те години и началото на 60-те години и най-младата поетическа генерация. Ал. Михайлов оспорва редица от наблюденията и изводите на Кожинев, като пише: „Опитът на днешните млади поети още не дава доста-

тъчни основания да се говори за снемане на тематичните разграничения, ако се смята, че те са се проявили в някаква степен при предшествуващото поколение.“ Става дума за разделенията на „селска“ и „градска“ поезия. Ал. Михайлов смята, че „естетическата пълнота и несамостоятелността на мнозина от начинаещите предизвиква все пак много по-малко възбуждения, отколкото известна обществена пасивност, тематична ограниченост, съсредоточеност в миналото, към спомените от детството... Търсенето на самобитността често върви не по главното направление“. Полемичната статия на В. А. Димитров Огнев е написана в темпераментен стил на енергично несъгласие и ирония. Той припомня всички изказвания на В. Кожинев от последно време и смята, че този критик е обладан от една страст — „неприемането на новото, появило се в нашия литературен живот и говорещо за движението напред в нашето изкуство и литературата ни“. Огнев се противопоставя на стесненото разглеждане на традициите на руската литература от миналия век, а също така и на всеки опит да се игнорира нейната социална насоченост. Той пише: „Едно не е ясно: защо спасението от „лъжливата“ социалност трябва да се търси в „очистването“ от всяка социалност? Защо, кому е необходим този „преходен момент?“ В заключение на своята статия Огнев отбелязва: „Класиката е явление подвижно освен другото и поради това, защото в проекцията на историята тя непрестанно мени предмета на своята „класичност““.

90-годишнината от раждането на Александър Блок е отбелязана с три публикации. А. Федоров пише за драматургията на Блок, Е. Еткинд разглежда три стихотворения от италианския цикъл, а Ст. Лесневски дава подробни сведения за непубликуваните спомени на М. Бекетова, лята на Блок.

В кн. 11 е поместена и статията на Н. Анастасиев „Фолкнер. Пътят към „Селцето“. Авторът напомня, че съветската критика все още представя портрета на Уилям Фолкнер твърде опростен. Повечето публикации вървят по схемата — всички творби до „Селцето“ принадлежат към модернизма, „Селцето“ е переходна творба, а последният том от трилогията — „Имението“ е вече тържество на Фолкнер реалиста. След подробен анализ на повестта и характеристиките на други произведения, които отразяват сложния и противоречив път на този голям писател на XX в., авторът заключава: „Мотивът на антибуржоазността зазвучава с пълна сила в „Селцето“ и следващите части на трилогията за Сноупсовци, но първите му ноти се появяват още в „Авесалом“. Впрочем този звук се чуваше и по-рано — в „Шум и ярост“ и „Светлина през август““.

Тази книжка на списанието за пръв път, откакто то съществува, се посвещава изцяло на проблеми от литературата на една социалистическа страна — ГДР. След кратки въстъпления от К. Федин и А. Зегерс следват материали, групирани в няколко раздела, съобразени с особения характер на броя. В анкетата „Незабравими десетилетия“ участвуват един от най-известните съвременни писатели от ГДР. Тедават отговор на три въпроса: за най-важните изменения в ГДР през 20-те години социалистическо строителство, за измененията в арсенала от изобразителни средства и в жанровата структура на литературата и за творческите им планове.

В статии от немските литературоведи К. Ярмац и А. Гросе и на Е. Книпович от СССР се разкриват напрегнатите търсения на нови теми и форми в литературата на ГДР.

Интерес за българския читател представяват също три статии, които са посветени на състоянието на литературната наука в ГДР: „Новите въпроси искат нови отговори“ от Ханс Кох, който разказва за изследователската работа по теорията на социалистическия реализъм; „Теоретични обобщения на творческия опит“ от Ал. Димшиц и „Хуманистичният дълг на литературоведението“ от Хорст Хаазе.

В съвместната дискусия на тема „Война и литература“ участвуват немски и съветски писатели и публицисти.

В специални рубрики редактори на списания и на издателства от ГДР разказват за постиженията на плановете на своите издания. В раздела за рецензии са поместени отзиви за излезли в ГДР трудове: нови изследвания върху Томас Ман, книгата със статии и есета „Вяра в земното“ от Ана Зегерс, монографията „Германия и руската литература. 1800—1848“ от Еберхард Райснер и др.

В края на книжката са включени пародии и анекдоти от писатели и критици от ГДР.

„РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА“ (Ленинград). кн. 1—2/1970

Сп. „Руска литература“ е издание на Института за руска литература към Академията на науките на СССР. Излиза четири пъти в годината и се ръководи от редколегия начело с В. В. Тимофеева. И настоящата 13-та годишнина продължава установената вече традиция в тематичния подбор и насоките на списанието.

Кн. 1/1970 се открива с уводна статия от В. Тимофеева — „Образът на Ленин в литературата от 20-те години и проблемът

за новия герой“. А Бушмин помества статията „Ленин и въпросите на културата“. Под рубрика „Ленинското наследство и задачите на съвременното литературознание“ са отпечатани изказвания на Н. Пруцков, Б. Бурсов, П. Виходцев, А. Абрамов, К. Григорян, В. Ковальов, Г. Фридлиндер, Ю. Андреев, Б. Мейлах, К. Ровда и А. Соймонов.

Г. Черьомин споделя свои наблюдения на тема „Маяковски и романът на Джек Лондон „Мартин Идън“. След като споме нава, че Джек Лондон е един от любимите писатели на големия съветски поет, авторът разкрива малко известни факти от неговата творческа биография. Маяковски е писал сценарий по „Мартин Идън“ и направеният филм „Не за пари роден“ бил проектиран в Русия през 1918—1922 г.

В рубриката за обзори и рецензии привлича вниманието статията на В. Ковальов „Проблеми на стила“. Това е конспективен преглед на няколко дискусии за стила в различни съветски издания от края на 50-те години до днес. Авторът спори с някои теоретици и предлага свои съображения срещу опити да бъде реабилитиран „художественият авангард“ от 10-те и 20-те години. Той не приема постановките и възразява на Г. Недошивин, А. Михайлов, Л. Якименко, Ю. Суровцев, В. Курилов и изтъква положителните според него приноси на Р. Будагов, Я. Елсберг, Л. Новиченко. След това Ковальов се спира на книгите „Проблеми на художествения стил“ (1966) от А. Григорян и „Теория на стила“ (1968) от А. Соколов, като оценява високо последната.

Във всяка книжка списанието помества пълен книгопис на новите съветски книги по теория, история на литературата и критика.

Кн. 2

В кн. 2 на сп. „Руска литература“ са включени следните статии: „Ленинското наследство и пътищата на съветската литература“ от Л. Тимофеев, „Ленин и Уелс“ (как Уелс възприема личността на Ленин) от А. Бритиков, „Херцен и Тургенев“ от С. Лишингер, „За паузите в стиха на Маяковски“ от Б. Гончаров и „Идейно-композиционна структура на романа „Скутаревски“ на Леонид Леонов“ от Роланд Опиц (ГДР).

В рубриката „Публикации и съобщения“ привличат вниманието изследванията „Към теоретическата история на „Капитанската дъщеря“ от Н. Петрунина, „Героите на романа „Идиот“ и техните прототипове“ от Р. Назиров и др.

И. В.

Несъмнено най-интересен материал в кн. 5 на „Творчост“ представлява за нас обширната студия на Стефан Моравски „Естетиката на екзистенциалистите или екзистенциалистичната естетика?“. В първата част на студията се разглеждат естетическите възгледи на най-изтъкнатите представители на екзистенциализма Киркегор, Сартр, Камю, Ясперс и Хайдегер, като се изтъква, че между тях съществуват основни различия. Във втората част се търсят общите черти на екзистенциалистичната естетика, доколкото те могат да бъдат установени. Авторът ги намира в отношението към изкуството като към процес, в който действителността се създава, тъй като за екзистенциалистите не съществува никакво окончателно битие; в третирането на творбата като продължение на жизнената ситуация на твореца и най-сетне в отношението към творчеството като поставяне на въпроси и размишляване за света, в който липсва абсолютната действителност. Творчеството трябва или да я замести, или постоянно да напомня, че тя е непостижима и че центърът на света си остава човекът с единственото си и неповторимо съществуване. Творческият процес е за екзистенциалистите по-съществен от самата творба. Те не се интересуват от историческото обяснение на условията, в които се създава творбата, нито от елементите на самото художествено произведение, а искат да схванат смисъла му само с оглед на манифестираната в него „свобода“ на твореца, „независимата му субективност“.

В заключение авторът изтъква, че отхвърляната от екзистенциализма история си отмъщава, защото философията и естетиката, които трябваше да спасят извън историята смисъла на живота и творчеството, не могат да изпълнят тази задача. В края на краищата и екзистенциалистите стигат до една неотстраняема стойност — борбата за човешко поведение.

При всичките си недостатъци естетиката на екзистенциализма играе според автора една положителна роля — в епохата, в която се откриват изгледи за машинното производство на „творбите на изкуството“, тя утвърждава аспектите на твореца и неговата ситуация.

В рубриката „Книга на месеца“ критикът Хенрик Береза разглежда разказите на Едвард Стахура, озаглавени „Пълната пьстота“. Според Береза новата книга на Стахура, автор от по-младото поколение, е повик за повече въображение и бунт срещу човешката слепота, плоскостта и едностранчивостта на виждането. В най-дребните прояви на жи-

вота и смъртта авторът търси цялото общество, Полша, вселената, защото, както се изразява той — „на всички ни тежи на сърцето цялото кръгло, цяло сплеснато при полюсите чистие на цялата планета“. С оглед на това чистие неговите герои искат да ликвидират всичко безполезно и ценят всяко дело, което не увеличава злото в човека и света, колкото микроскопично и дребно да бъде то.

Кн. 5 съдържа и интересна статия, посветена на наскоро починалия изтъкнат полски драматург Йежи Шенявски, автор на пиесите „Часовникът“, „Птицата“, „Мореплавателят“, „Адвокатът и розите“, „Мостът“, „Два театъра“ и др. В статията се подчертава, че Шенявски принадлежи към тези малобройни драматурзи, които създават свой собствен театър и че съгласно собственото му определение поезията на неговия театър се ражда „от великата метафора на действието“.

В кн. 6 привличат вниманието две есета: „Поезия и готика“ от Хелена Заворска и „Размишленията за на-тюрморта“ от Александра Фрибесова. В първото есе авторката търси запечатаните в живописата и поезията реакции на изкуството на готиката и по-специално на готическите катедрали и между тях на първо място на Нотр Дам. Тя умело изтъква как всяка епоха чрез свойственото ѝ разбиране и преживяване на готиката изразява собствените си проблеми и собственото си естетическо виждане. Обяснение на факта, че в готиката се крие особено силен извор на естетическо и идейно вдъхновение, авторката търси в богатството на готическото изкуство, обединило елементите на трите големи, съвместно съществуващи през средновековието култури — античната (като традиция), ориенталската (като влияние) и християнската.

Есето на Фрибесова е посветено на фламандското изкуство от XVII в. В него авторката открива трогателното доверие на художника към вещите, вярата му в тяхното съществуване, в тяхната есенция (а не само екзистенция), в свършенството на тяхното битие, а следователно и в битието изобщо.

В раздела „Рецензии“ особен интерес буди у нас отзивът на Станислав Страбрила за обемистия том, подготвен под ръководството на Катедрата по история на полската литература при Варшавския университет, озаглавен „Европейски връзки на полската литература“ (1969). В 26 отделни студии от полски и чуждестранни учени се поставят основни проблеми на сравнителното литературознание. Томът е посветен на една от най-изтъкнатите учени в областта на сравнителното литературознание — Зофия Шмидтова, авторка на такива трудове като „Данте и полският романтизъм“, „Платон в творчест-

вото на Норвид", „Словацки — Сервантес“, „Русо — Мицкевич“, „Италия в полския романтизъм“ и мн. др. Томът съдържа студии, които обхващат огромен период — от Кохановски (XVI в.) до Пшибош и Лешмян (XX в.). В тях се проследява „литературната кариера“ на отделни, наследени от античната литература жанрове, видове и поетически форми. Отделен проблем представя тук рецепцията на полската литература в чужбина. Важно място в сборника заема студията на Хенрих Маркевич, посветена на въпроса за международното значение на полската литература, намерило отражение в полските критически и историко-литературни оценки. Започвайки от ренесанса и барока, авторът търси прояви на съзнанието за европейското значение на отделни творби на полски писатели — чак до наши дни.

Кн. 7/8 на „Твурчощ“ е двоен юбилеен брой, посветен на 25-годишнината на списанието. Значението на този юбилей и ролята на „Твурчощ“ в литературния и културния живот на следвоенна Полша са изтъкнати както в изказването на главния редактор Ярослав Ивашкевич, така и в студията на Томаш Бурек, озаглавена „Твурчощ“ и промените в литературата“. Бурек търси по страниците на това списание, което неизменно придружава развитието на новата полска литература, отражение на извиршителите се в нея промени. И той идва до оригиналното заключение, че в същност в продължение на първите 15 години след войната, въпреки горещите апели и декларации за нова литература, надделяват традициите на поколението на Домбровски, Ивашкевич, Ян Парандовски и др. Едва през последните 10 години наблюдаваме „залеза на класиката“, а големият роман се разпада на дневник, есета, коментар към собствена биография и т. н. Надделяват експресивизмът и лиризмът, а елементите на безремонния натурализъм се преплитат с гротеската и пародията. Появява се нов герой от границата на две култури, два свята — селото и града, провинцията и столицата.

Юбилейният брой съдържа и обширна студия на Казимеж Вика, посветена на неотдавна починалия изтъкнат историк на полската литература Станислав Пигон. Студията е твърде интересен опит да се очертае личността на краковския професор като голям човек и учен. Вика изхожда от любимите думи и поговорки на Пигон, от отношението му към околната среда и най-после от научните му трудове, в които с присъщата си прозорливост открива портрета на техния автор.

Сред материалите от тази книжка трябва да бъдат споменати още и студията на изтъкнатия полски философ Тадеуш Котарбински, посветена на Бертран Ръсел (1872—1970) във връзка със смъртта му, и предго-

ворът на Адам Вайчик към подготвената за печат антология „Сюрреализъм — теория и практика“, озаглавена „Сюрреалистичното приключение от перспектива на изтеклите години“.

В. См.-П.

Г Д Р

„SINN UND FORM“

(Берлин), кн. 1—4/1970

Сп. „Зин унд Форм“, издание на Немската академия на изкуствата, излиза на два месеца. Списанието навлезе в своята 22-ра годишнина. Публикуват се статии върху литературното наследство, изобразителното изкуство, музиката, а също така — стихотворения и есета.

Поместените в кн. 1 на списанието материали са твърде разнообразни. Включени са стихове на Янис Ридос в немски превод и към тях статия за творчеството на поета. П. е. р. Б. е. р. ж. е. р. представя френския поет Р. о. б. е. р. Д. е. с. и. о. с. (1900—1945), чиято трагична съдба и интересен път в изкуството дават възможност да се направят наблюдения върху същността и ролята на сюрреализма в развитието на френската поезия. Като свои най-добри приятели Деснос сочи Пол Елюар и Андре Бретон. Тази преведена от френски статия е не само очерк за Деснос. Тя е наситена със сведения за пътищата на френската литература между двете световни войни.

Гюнтер Миит е посветил студия на Хьолдерлин.

Твърде интересно е есето „Акрополът“ от полския поет Збигнев Херберт.

Втората книжка на „Зин унд Форм“ е посветена на Ленин. Александър Абуш е написал „Мисли и спомени за Лениновия революционен хуманизъм“. Освен преведените от руски материали включени са също статии и изказвания от немски писатели.

В кн. 4 са публикувани редица интересни материали, между които особен интерес представляват материалите от конференция, посветена на актуалната проблема за взаимодействието между изкуствата.

Днес трудно може да се говори за „чисти жанрове“ в изкуството. Границите, които Лесинг прокара между живописата и поезията в своя „Лаокоон“, са отдавна заличени. Още романтиците започнаха да си служат съзнателно с принципи на едно изкуство при създаването на друго, прилагали живописни похвати в музиката, музикални принципи в поезията, поетични прийоми в живописата и т. н. Като че смешението на изкуствата (а също и на класическите научни дисциплини), про-

никването им едно в друго е най-характерната черта на художествените явления на нашето време.

Немската академия на изкуствата заедно с Института по история на изкуството при Министерството на културата на СССР. Академията на изкуствата на СССР и Института за световна литература „Максим Горки“ при Академията на науките на СССР организираха през март миналата година в Берлин научна конференция на тема „Взаимодействие на изкуствата — опит и актуални задачи при изграждане образа на социалистическия човек“. В кн. 4 сп. „Зин унд Форм“, предлага на читателите си докладите на Роберт Вайман, Карл фон Апен и Сергей Юткевич, изнесени пред конференцията. Докато Карл фон Апен разглежда взаимодействието на живописата и театралната сценография, а известният съветски кинодеец С. Юткевич анализира проблематиката на съвременното киноизкуство, докладът на Роберт Вайман, озаглавен „Взаимодействие на изкуствата като историческа и методологическа задача“, представява теоретико-методологическо изследване на проблема.

Според автора промените в специфичната, особена функция на различните изкуства, както и взаимоотношенията помежду им са крайно разнообразни и трудно се поддават на класифициране. Тези промени намират израз в използването на нови материали и нови техники, в развиването на нови средства и медиуми на изображение, в нови съдържания и форми на художествената комуникация, в счѳтаването на фантазията с информацията, на естетичното с документалното, на красивото с обществено полезно. Това разнообразие се проявява не само при създаването на художествени произведения, то се простира от момента на тяхното сътворяване до момента на тяхното възприемане от обществото, от ателието до публиката.

Странно изглежда обстоятелството, че икономическите, обществени и научни преобразования през изминалите две столетия са проникнали много по-активно в тъканта на изкуствата, отколкото в структурата на естетическата мисъл. Ако например във връзка с новосъздадените художествени медиуми теорията на XX в. си постави въпроса — дали фотографията, киното и телевизията са изобщо изкуства, тя заобиколи действително съществения въпрос, дали с изобретяването на фотографията и телевизията не се е променила функцията, а с това и характерът на всички изкуства като цяло.

Изследвайки условията за съвместното въздействие на различните изкуства, Роберт Вайман посочва няколко културни фактора, които облагодетелствуват и поощряват взаимодействието на изкуствата.

Като първи фактор той посочва произлизащата от характера на социалистическото общество възможност и необходимост

от колективен труд. Този фактор подпомага сътрудничеството на архитектурата с изобразителното изкуство, както и сближаването на театъра с телевизията.

Като втори фактор се отбелязва нарастващият импулс на художествената (както и на научната) „работа по поръчка“. Историческото разбиране на precedentни случаи в художествената практика би помогнало да се преодолеят все още съществуващите предразсъдъци по този въпрос. Например драмата по времето на Шекспир или живописата в епохата на Рембранд или Рубенс не са били чужди на този „фактор“, отречен едва от романтическата естетика, ратуваща за „свободна и абсолютна изява на индивида“.

Като трети фактор се изтъква качествено новото отношение между творец и публика, при което старите бариери, произтичащи от привилегиите на художественото образование, отдавна са срутиени. Връзката между изкуствата и трудовите предприятия в социалистическото общество, самодейното движение и най-вече съществуването на работническите театри стимулира и подпомага процеса на взаимодействие на различните изкуства.

Като четвърти фактор, стимулиращ взаимодействието на изкуствата, се споменава съответстващата на същността на социалистическото общество взаимовръзка между материалната и духовната култура. Единството между „политика, изкуство и литература“, от една страна, и — по думите на Маркс — „обикновената, материална промишленост“, от друга, е основна предпоставка за комплексната естетическа култура на човека при социализма.

В следващия раздел на своето изложение немският изкуствовед разглежда методологическите и исторически проблеми на взаимодействието на различните изкуства, както и съществуващите форми на това взаимодействие.

Взаимодействието на изкуствата се извършва на две нови плоскости, първо, в областта на общността между различните изкуства и, второ, в рамките на конкретно художествено произведение.

Като първа форма на взаимодействие авторът посочва случая, когато се наблюдава съвместно проявление на няколко изкуства в едно художествено произведение или в синтетичен род изкуство — едновременно въздействие на музиката и драматичната игра в операта, на танца и музиката в балета, на архитектурата и изобразителното изкуство в градоустройството и — още по-ярко изразено — на драматичното изкуство, литературата, фотографията и сценографията при телевизионната пиеса или киното. Тази форма се проявява и при художествено илюстрираната книга, където цялостното художествено внушение се поражда от единството на текст и картина.

Като втора форма се разглежда взаимодействието на изкуствата, което се проявява в съзнанието на публиката. Посочва се добре известният факт, че повишената численост на телевизионните зрители влияе значително върху числеността на посещенията, а оттам и върху социалната и естетическа функция на киното.

Като трета форма на взаимодействие, която изправя пред историята на изкуството и литературата съвсем специфични задачи за разрешение, се разглеждат художествено-историческите взаимоотношения помежду изразни средства, мотиви, форми и структури на различни изкуства или жанрове. Така например в по-ново време киното упражнява влияние върху композицията на драматични и литературни произведения, драмата от своя страна — поне от Балзак насам — е спомогнала да се изгради обективиращата зрителна точка на разказвача в романа, а в определена епоха — романтичната — между изобразителното изкуство и поезията е съществувала тясна и безсмыслено взаимодействаща връзка.

Като четвърта форма на взаимодействие, разглеждана досега най-интензивно в естетическата теория, се споменава случаят, когато някое изкуство взема като извор, тема или сюжет произведение на друго изкуство. Като примери се посочват драматичните постановки на литературни творби, фантазията „Ромео и Жулиета“ от Чайковски по творбата на Шекспир, сюитата на Мусоргски „Картини от една изложба“, както и поетичните творби, в които се възпява някоя картина, скулптура и пр. Подобни взаимодействия могат да се проявят помежду няколко изкуства едновременно — така „Следобедът на един фавън“ от Дебюси е създаден по едноименната поема на Маларме, която от своя страна е била вдъхновена от една картина на Буше.

В последния раздел на своята студия авторът разглежда проблема за изграждане образа на социалистическия човек. Историческото съдържание и художествено-педагогическата актуалност на тази задача са мислими днес само в рамките на взаимодействието на изкуствата.

В. К.

ФРАНЦИЯ

„LA NOUVELLE CRITIQUE“,
кн. 4, 9/1970

„Ла Нувел Критик“ е месечно списание за марксистическа критика с директор Франси Коен и главен редактор Антоан Казанова. Основен тон на изданието дават статите върху политически, стопански и културни въпроси.

По-рядко се публикуват литературни изследвания, но редовно се прави обзор на новите книги.

В априлския брой на списанието е поместена статията „Изследване тайните на романа“ от Клод Прево, в която е разглеждана книгата на Арагон „Не съм се учил да бъд писател — или началните фрази“. В тази си книга Арагон развива идеята, че романът „се пише сам“ — идея, близка до принципа на сюрреалистите за „автоматичното писане“. Според Арагон писателят импровизира в момента, в който пише. Той не знае какво ще стане по-нататък с героите му, тъй като няма предварителен план, а следва моментни асоциации. Ето защо истинският генезис на дадено произведение е според Арагон в неговата начална фраза, която извиква появата на следващите фрази. Все пак Арагон не твърди, че този принцип е валиден за всички писатели, а го представя като свой личен метод.

В септемврийския брой на списанието е публикувана редакционна статия под наслов „Основното противоречие на антикомунизма“. Позиравайки се на известни факти, илюстриращи политическото положение в страната — на статията на Морис Довержер в „Льо Монд“ от 26 юли 1970, на поведението на френската социалистическа партия, на акцията на Серван-Шрайбер, водач на радикалите, уводната статия на „Ла Нувел Критик“ казва в заключение: „Антикомунизмът е засегнат от основното противоречие на капиталистическия строй. Необходим инструмент на класовата борба, той е осъден на неуспех от самата еволюция на класовите отношения, които го порожда и които той има за цел да възпира.“

Под наслов „Философия и социални класи“ списанието помества в същия брой неиздаден на френски език бележки на Ленин. Бележките, в които Ленин е правил редица подчертавания, се отнасят до едно съчинение на болшевика Шулятиков, литературен критик, който в 1908 г. публикувал съчинението „Оправдаване на капитализма във философията на Западна Европа — от Декарт до Мах“. Според редакционната бележка в споменатата книга Шулятиков прави бегъл преглед на философските системи в Европа в течение на два века и половина, служейки си с един примитивен социологизъм, повлиян от Богданов. Ленин, изглежда, е чел и анутирал това съчинение, когато е завършвал своя труд „Материализъм и емпириокритицизъм“.

Директорът на списанието Франси Коен и Мишел Апель-Мюлер посвещават няколко страници на Елза Триоле. „Това, което съм получил от Елза — пише Франси Коен, — то е, без съмнение преди всичко и особено един постоянен урок по дръзновение. Тя не беше член на партията, но беше за комуниста-борец не само пример на дръзновение, но на насърчаване към дръзновение. . . Всяка от нейните битки докосваше главното. Всяка от ней-

ните книги разкъсваше една привидност и правеше очевидно това, което се раждаше или щеше да се роди у човека и в света.

Твърде разнообразна е рубриката на информацията и кратките рецензии, които „Да Нувел Критик“ помества във всеки брой. В септемврийския брой поетът Жак Гюшон публикува съдържателна рецензия върху антологията „Поети на комуната“. В предговора си към нея писателят Жан-Пьер Шаброл казва: „Поезията не е само нещо писано черно на бяло, натрупване на неравни редове върху хартия, римувани или не. Поезията е в разговорите и жеста на всекидневното. Тя е начин да се живее, да се виждат нещата, каквито не са. Тя никне и цъфти по-добре в някоя земя, в някоя епоха.“

Под наслов „Език и стил на Ленин“ четем следната информация: „За жалост тази книга не е преведена на френски. Касае се до един немски превод, публикуван от издателство „Фолк унд Велт“ в ГДР. Този сборник, вън от интереса, който буди, има твърде голяма историческа стойност. Той възпроизвежда шест есета, излезли в първия брой на сп. „ЛЕФ“, свързано със спомена за Маяковски. Авторите на тези есета са прочути имена в съветското езикознание и литература. Ето съдържанието на сборника: 1. Ленин „деканонизатор“ от Виктор Шкловски; 2. Основни стилистически тенденции в езика на Ленин от Борис Айхенбаум; 3. Сnižаване на благородния език у Ленин от Лев Якубински; 4. Лексиката на Ленин като полемист от Юри Тинянов; 5. Езикът на Ленин от Борис Казански; 6. Строежът на тезисите (касае се за „Априлски тезиси“) от Борис Томашевски.

„Тези очерци — казва се по-нататък в същата информация, — написани от автори, в по-голямата си част влизащи в групата на „руските формалисти“, не ни осветляват само върху стила на Ленин, те ни дават възможност да размислим по-дълбоко върху отношенията между политическия авангард и известен „формалистичен“ авангард.“

Списанието съобщава за излезлия на френски език труд „Морфология на приказката“, публикуван още през 1928 г. от големия съветски специалист по фолклора Владимир Пропп и отбелязан като етап в съветската критическа мисъл.

Н. Д.

АНГЛИЯ

„CRITICAL QUARTERLY“
кн. 1/1970

Списанието се издава от университета в Манчестер с финансовата помощ на Съвета по изкуствата на Великобритания. „Критикъл Куотърли“ излиза на три месеца, помества поезия, статии главно по теория на прозата и драмата, както и по някои актуални общи проблеми на образованието и културата. Във всеки брой се прави преглед на новоизлезли книги и широко се популяризират университетските и академични издания.

Бр. 1 за 1970 г. съдържа стихове, два анализа на „Мяра за мяра“ (разгледана като най-високото достижение на Шекспир в областта на комедията) и изчерпателен анализ на още една Шекспирова пиеса — „Юлий Цезар“.

Под заглавие „Традиционализмът на Агнус Уилсън“ Валери А. Шоу разглежда развитието на сатиричната традиция в съвременната английска проза от Ивлин Уо до Кингсли Емис. Доколко Уилсън продължава традицията на Уо, доколко това е възраждане на късновикторианската проза и доколко Уилсън действително има основание да се домогва до забележително място в съвременната английска проза — това са въпросите, на които се спира Шоу. След сравнение между отделни елементи от стила и метода на Уо и Уилсън авторът на статията вижда наличието на приемственост и връзка, но изтъква, че тези двама белетристи пишат за две различни Англии. Англия на Уо е богата, а Англия на Уилсън е бедна, там никой няма пари, всички се борят да ги изкарат и ролята на добрия случай не е малка за това. Онази постоянна черта, която представлява продължение на характерното за Уо остроумие, е съзнателното отбягване на сантименталната носталгия. Ако напоследък търсим продължител на линията на Агнус Уилсън — пише Шоу, — бихме могли да го намерим в Кингсли Емис, чиито произведения са в същата обичайна комична традиция като тези на Уо и Уилсън. И те наистина ни отвеждат една стъпка по-навътре в движението и хаоса и също така ни показват един свят, в който щастливият случай е по-силен от самопознанието.

К. П.